

Dr. Öğr. Üyesi Özge Yücel-Dericiler

**ULUSLARARASI ESNEK HUKUKTAN
BAĞLAYICI HUKUKA
ŞİRKETLER VE İNSAN HAKLARI**

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....	VII
KISALTMALAR.....	XVII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM DEVLETLER, ŞİRKETLER VE İNSAN HAKLARI İLİŞKİSİ

I. İnsan Haklarının Yatay Etkisi: Birey, Devlet ve Üçüncü Kişi İlişkileri.....	13
II. İş Dünyası ve İnsan Hakları İlişkisinin Kurulması	20
III. Tarihçe	27
A. 20. Yüzyıl Öncesi.....	27
B. 20. Yüzyılda İş Dünyası-İnsan Hakları Alanından Öne Çıkan İhlal Örnekleri.....	29
1. Nazi Rejiminin Suç Ortağı Olarak Şirketler.....	30
2. Bhopal Felaketi	32
3. Rana Plaza Felaketi	35
4. Sektörel Bir İnsan Hakları Sorunu Örneği: İnternet Aracısı Şirketler.....	40
IV. İş Dünyası-İnsan Hakları (Business and Human Rights) ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk (Corporate Social Responsibility) Alanlarının İlişkisi.....	44
V. Uluslararası Esnek Hukuktan Uyumlanması Zorunlu Hukuka Evrilen İş Dünyası-İnsan Hakları Düzenlemeleri	51

İKİNCİ BÖLÜM
ESNEK HUKUK (SOFT LAW) ÇERÇEVESİNDE
İŞ DÜNYASI VE İNSAN HAKLARI İLİŞKİSİ:
SÜREÇ, TEMEL İLKELER VE STANDARTLAR

I. İş Dünyası ve İnsan Hakları İlişkisinin BM Çatısı Altında Kurumsallaşma Süreci	55
II. Uluslararası/Küresel Düzenlemeler	59
A. BM Küresel İlkeler Sözleşmesi (UN Global Compact)	59
B. BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (UN Sustainable Development Goals)	65
C. İş Dünyası ve İnsan Haklarına Dair Rehber İlkeler: BM ‘Koruma, Saygı Gösterme ve Telif Edici Çözüm Üretme Çerçevesinin Uygulanması (Guiding Principles on Business and Human Rights, Implementing the United Nations “Protect, Respect and Remedy” Framework)	67
1. Devletlerin İnsan Haklarını Koruma Yükümlülüğü	70
2. Şirketlerin İnsan Haklarına Saygı Gösterme Sorumluluğu.....	72
3. Telif Edici Çözüm Yollarına Erişim	76
D. OECD Çok Uluslu Şirketler Rehberi (OECD Guidelines for Multinational Enterprises, 2011)	79
1. Çok Uluslu Şirketler Rehberi.....	79
2. OECD’nin Sorumlu İş Davranışı Standartları ve Araçları	84
3. Ulusal Temas Noktalarının (National Contact Points) İşleyişi.....	86
E. ILO Bildirgelerinde İş Dünyası ve İnsan Haklarına İlişkin Temel İlke ve Standartlar	88
1. Genel Olarak	88
2. Çok Uluslu Şirketler ve Sosyal Politika İlkelerine İlişkin Üçlü ILO Bildirgesi (ILO Tripartite Declaration of Principles Concerning Multinational Enterprises and Social Policy)	90
III. Avrupa Konseyi’ndeki Düzenlemeler	96

- A. BMRİ'ye İlişkin Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Bildirgesi, 2014 (Declaration of the Committee of Ministers on the UN Guiding Principles on Business and Human Rights)...96
- B. İş Dünyası ve İnsan Haklarına İlişkin Avrupa Konseyi Tavsiyesi, 2016 (Council of Europe Recommendation on Business and Human Rights) 97

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖZEN YÜKÜMLÜLÜĞÜ (DUE DILIGENCE) VE ESNEK ULUSLARARASI HUKUKTAKİ DÜZENLEMELER

- I. Özen Yükümlülüğü (Due Diligence): Kavramsal Tartışmalar ...101**
- II. Esnek Uluslararası Hukukta İnsan Haklarına Gereken Özeni Gösterme Yükümlülüğü 110**
- A. BMRİ'de İnsan Haklarına Gereken Özeni Gösterme Yükümlülüğü ve Durum Değerlendirme Süreci 110
1. İnsan Hakları Durum Değerlendirme Sürecinin Aşamaları .. 112
    - a. Risklerin Tespiti ve Değerlendirilmesi..... 112
    - b. Gerekli Adımları Atma 113
    - c. Süreçlerin Takip Edilmesi..... 114
    - d. İletişim (Etkilerin Nasıl Ele Alındığının Duyurulması) .. 115
  2. Durum Değerlendirme Sürecine İlişkin Anahtar Kavramlar 115
    - a. İnsan Hakları Riskleri 116
    - b. İş İlişkileri..... 116
    - c. 'Ciddi' veya 'Dikkat Çeken/Göze Çarpan' İnsan Hakları Etkileri..... 117
    - d. Etki Gücü (Leverage) 118
  3. BM İş Dünyası ve İnsan Hakları Çalışma Grubunun 2018 Yılı Raporu 120
    - a. Tedarik Zincirlerinde Özen Yükümlülüğünün Uygulamaya Geçirilmesi..... 123

b. Yatırımcının Etki Gücü.....	123
c. Şirketler İçin İyi Uygulama Örnekleri.....	124
c.1. Paydaş katılımı	124
c.2. Şeffaflık ve anlamlı bir raporlama.....	125
c.3. Birinci seviyenin ötesinde sorumluluk.....	125
c.4. Etki gücü inşa etme ve gücünü kullanma	126
4. BMRİ Raporlama Çerçevesi	126
B. Sorumlu İş Davranışı için OECD Özen Yükümlülüğü Rehberi 2018 (OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct, 2018).....	129
1. BMRİ, ILO Bildirgesi ve OECD Rehberi Etkileşimi.....	129
2. Sorumlu İş Davranışı için OECD Özen Yükümlülüğü Rehberi'nde Durum Değerlendirme Süreci ve Destekleyici Tedbirler	130
3. Durum Değerlendirme Süreci İçin Örnek Sorular.....	135

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ZORUNLU/EMREDİCİ ÖZEN YÜKÜMLÜLÜĞÜ (MANDATORY HUMAN RIGHTS DUE DILIGENCE) YASALARI

I. Zorunlu/Emredici Özen Yükümlülüğü Düzenlemelerinin Türleri	139
II. AB Düzeyinde Düzenleme Örnekleri	142
A. 2014/95 Sayılı AB Finansal Olmayan Raporlama Direktifi (Directive 2014/95/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 amending Directive 2013/34/EU as regards disclosure of non-financial and diversity information by certain large undertakings and groups) 142	
B. Kurumsal Sürdürülebilirlik Durum Değerlendirmesine İlişkin Avrupa Parlamentosu Konsey Direktifi ve Bu Direktifi Tadil Eden Direktif İçin Önerge (Proposal for a Directive of	

the European Parliament and of the Council on Corporate Sustainability Due Diligence and amending Directive (EU) 2019/1937) 145

III. Ulusal Düzeyde İnsan Haklarına İlişkin Zorunlu Özen

Yükümlülüğü Yasaları 149

- A. Şirketlerin İhtiyat Ödevi Yasası, Fransa (Loi no. 2017-399 du 27 Mars 2017 relative au devoir de vigilance des sociétés mères et des entreprises donneuses d'ordre/ Loi de Vigilance).. 149
- B. Şirketlerin Tedarik Zincirlerinde İnsan Hakları İhlallerini Önlenmeye İlişkin Özen Yükümlülüğü Yasası, Almanya (Lieferkettensorgfaltspflichten-gesetz) 153
1. Yasanın Amacı ve Kapsamı..... 153
  2. İnsan Hakları Riski..... 155
  3. Çevreyle İlişkili Riskler 157
  4. Özen Yükümlülüğü 158
  5. Telafi Edici Tedbirler ve Yaptırımlar..... 159
- C. Şeffaflık Yasası, Norveç (Lov om virksomheters åpenhet og arbeid med grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold (åpenhetsloven) 162
1. Yasa'nın Amacı ve Kapsamı 162
  2. Özen Yükümlülüğü 164
  3. Yaptırımlar 166
- D. Değerlendirme 166

BEŞİNCİ BÖLÜM
ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI
HUKUKUNDA ULUS AŞIRI ŞİRKETLERİN
VE DİĞER TİCARİ İŞLETMELERİN
EYLEMLERİNİ DÜZENLEYEN YASAL
OLARAK BAĞLAYICI BELGE TASLAKLARI
VE ŞİRKETLERİN DOĞRUDAN HUKUKİ
SORUMLULUĞU SORUNU

I. Şirketlerin İnsan Haklarına İlişkin Yükümlülüklerini Bağlayıcı Bir Sözleşme İle Düzenleme Gerekliliği.....	173
II. 2018 Tarihli İlk Taslak (Zero Draft) ve 2021 Tarihli Gözden Geçirilmiş Üçüncü Taslak Metinlerinin Karşılaştırması	180
A. Giriş.....	181
B. Sözleşmenin Amacı:	182
C. Kapsam:	183
D. Tanımlar:.....	184
E. Yargı Yetkisi	186
F. Zamanaşımı	186
G. Mağdurun Hakları ve Korunmaları.....	187
H. Önleme ve Özen Yükümlülüğü	188
I. Yasal sorumluluklar	190
J. Komite.....	191
III. Mevcut (Gözden Geçirilmiş Üçüncü) Taslağa İlişkin Değerlendirme.....	192
IV. Uluslararası Hukukta Şirketlerin İnsan Haklarına İlişkin Doğrudan Yasal Sorumlulukları (Direct Legal Liability) Tartışması	195

ALTINCI BÖLÜM
TÜRK HUKUKUNDA İŞ DÜNYASI VE
İNSAN HAKLARI İLİŞKİSİNE DAİR ESNEK
VE ZORUNLU DÜZENLEMELER

I. İş Dünyası ve İnsan Hakları İlişkisinde Genel Durum.....	207
II. Pozitif Hukuk.....	208
A. Çalışma Yaşamındaki İhlallere Karşı Devletin Koruma Yükümlülüğü Bakımından.....	210
B. Ticaret Hukuku Kapsamında ve Şirketlerin Yükümlülüğü Bakımından	212
C. Ulusal Eylem Planı ve Yargı-Dışı Telafi Edici Mekanizma Örnekleri.....	218
1. Ulusal Eylem Planı'nda İş Dünyası ve İnsan Hakları	218
2. Yargı-Dışı Ulusal Telafi Mekanizmaları	220
a. Ulusal İnsan Hakları Kurumu.....	220
b. Ulusal Temas Noktası'nın (UTN) İşlevleri	224
DEĞERLENDİRME	233
KAYNAKLAR	241